

**Спеціалізованій вченій раді Д 26.883.01 у
ДВНЗ «Університет банківської справи»**

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Болгар Тетяни Миколаївни
на дисертаційну роботу Соловарова Андрія Валерійовича
«Боргова безпека банківського сектору економіки України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дослідження

У сучасних умовах господарювання неодмінною умовою стабільного функціонування фінансового сектору та господарського комплексу України є забезпечення боргової безпеки як однієї з найважливіших складових фінансової безпеки банківського сектору.

Проблематика забезпечення боргової безпеки банківського сектору набуває все більшого значення з огляду на нестабільність ресурсної бази вітчизняних комерційних банків, недосконалу політику рефінансування НБУ, ускладнення залучення фінансових ресурсів на зовнішніх ринках, проблематичність повноцінного виходу банківських установ на фондовий ринок, збільшення обсягу проблемних кредитів. Все це зумовлює необхідність формування обґрунтованої боргової політики, забезпечення боргової стійкості, а відтак – і повноцінного забезпечення боргової безпеки банківського сектору економіки України.

Дисертаційна робота Соловарова А. В. відповідає пріоритетним напрямкам розвитку фінансової науки, а її наукові результати та висновки використані при виконанні НДР, що виконувались в ДВНЗ «Університет банківської справи». Так, у ході виконання НДР «Реформування фінансово-кредитної системи: методологія та практика» (номер державної реєстрації

0115U005652) здобувачем уточнено сутність боргової безпеки, визначені її різновиди, чинники та загрози борговій безпеці банківського сектору національної економіки; проведені дослідження у рамках НДР «Місце і роль банківської системи в забезпеченні фінансової безпеки України» (номер державної реєстрації 0117U004520) дали змогу здобувачу визначити місце і роль боргової безпеки у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору національної економіки і держави.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації і винесені на захист, є достатньо обґрунтованими. Вони базуються на фундаментальних положеннях безпекознавства, теорій систем, а також наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі фінансової безпеки банківського сектору загалом і його боргової безпеки зокрема, оцінювання їх рівнів та ступінь забезпечення. Дисертація Соловарова А. В. відрізняється чітким формулюванням мети, завдань, предмету і об'єкту дослідження.

У роботі застосовані загальнонаукові методи дослідження (діалектичний метод пізнання, наукова індукція та дедукція, аналізу і синтезу) – для визначення сутності боргової безпеки банківського сектору національної економіки, її інтегративності й адитивності, чинників і загроз борговій безпеці банківського сектору та індикаторів оцінки її рівня; методи систематизації, групування, порівняння, аналогій, коефіцієнтів, структурного, факторного, статистичного та компаративного аналізу, емпіричного пізнання, експертних оцінок – для оцінки стану боргової безпеки банківського сектору економіки України; системний підхід, методи функціонального аналізу, наукової абстракції, декомпозиції – для розробки методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення рівня боргової безпеки вітчизняного банківського сектору.

Дисертація базується на використанні офіційної статистичної інформації, що дало змогу здобувачу отримати об'єктивні результати. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується публікацією основних результатів дослідження у 14 наукових працях.

Структура дисертаційної роботи визначена її метою, містить комплекс послідовних розробок теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій із забезпечення боргової безпеки банківського сектору національної економіки, що свідчить про достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Соловарова А. В.

Наукова новизна результатів дисертації

У дисертаційній роботі обґрунтовано сутність положень, що характеризуються науковою новизною і свідчать про особистий внесок здобувача у розвиток економічної науки, який полягає у вирішенні проблемних питань щодо комплексного забезпечення боргової безпеки банківського сектору, здійсненому за результатами уточнення її змісту, структури, взаємозв'язку з фінансовою безпекою банківського сектору і фінансовою безпекою держави.

Основні положення, що визначають наукову новизну, є результатом самостійного фахового дослідження здобувача.

У першому розділі дисертаційної роботи здобувач розробив нові дефініції і уточнив існуючий понятійно-категорійний апарат, зокрема:

вперше:

– визначив боргову безпеку банківського сектору як кредитну і боргову стратегію/політику інфраструктури боргових відносин; стан заборгованості; розмір винагороди кредиторів; стан державного регулювання боргових відносин корпоративного управління загалом і ризик-менеджменту зокрема, забезпечення заборгованості банківського сектору за кредитами та борговими цінними паперами, що дає можливість забезпечити безризикове

своєчасне і в повному обсязі обслуговування та повернення боргових зобов'язань, ефективне використання запозичень, зумовлює його боргову стійкість (с.33-34);

удосконалив:

– тлумачення боргової політики банківського сектору національної економіки з огляду на введення тези про важелі і стимули забезпечення безпечного рівня його сукупного, внутрішнього і зовнішнього боргів шляхом диверсифікації їх резидентної, часової, цінової та валютної структури, а також сфер використання (с.57-58);

– трактування боргової стійкості банківського сектору шляхом акцентування уваги на здійсненні запозичень з урахуванням оптимальної структури і максимального використання можливостей боргових інструментів та не перевищенні борговим навантаженням на витрати банківського сектору встановлених нормативів (с.61).

Здобувачем запропоновано удосконалений підхід до класифікації різновидів боргових зобов'язань банківського сектору національної економіки за рахунок виокремлення, поряд із загальноновизнаними, таких класифікаційних ознак, як причини виникнення, інтегрованість, персоніфікація, характер, швидкість накопичення, безпечність, обліковуваність, способи перетворення (с.51).

Заслуговує на увагу визначення особливостей руху/кругообігу боргових ресурсів завдяки виокремленню, поряд з загальноновживаними, таких його характеристик, як: зростання вартості, дотримання рівнорозмірності залучених і розміщених боргових ресурсів та їх ефективне використання; необхідність узгодження інтересів учасників боргових відносин; розширене відтворення боргів (так званий «борговий зашморг»); можливість різкого обмеження резидентів у доступі до світового кредитного ринку (ефект «sudden stop»); залежність від кризових проявів; безперервність цього процесу (рис.1.1).

Науковою новизною відрізняється також авторський підхід до оцінки боргової стійкості банківського сектору національної економіки за допомогою виокремлення таких напрямів, як: наявність/відсутність обмежень на: обсяг запозичень/боргових зобов'язань банківського сектору, витрат на їх обслуговування, розмір проблемної заборгованості; потреба у запозиченнях; боргова залежність банківського сектору; доступність банківського сектору до фінансових ресурсів, необхідних для виконання боргових зобов'язань; кількість і ліквідність боргових інструментів; валютна структура, строковість і графік погашення боргу банківського сектору і відсотків; частка ринкового боргу у сукупному обсягу; коефіцієнт зміни боргового навантаження банківського сектору; частка витрат на обслуговування боргу у загальному обсязі його витрат; показник рівномірності платежів; спроможність/неспроможність банківського сектору вчасно і повністю виконувати свої боргові зобов'язання; наявність/відсутність необхідності реструктуризації/дефолту/списання боргу банківського сектору; чинники боргової політики і загрози борговій стійкості банківського сектору; базовий, а також альтернативні прогностичні сценарії зміни параметрів сукупного боргу банківського сектору та його складових (с.180-192).

У другому розділі здобувачем охарактеризовані підсистеми системи забезпечення боргової безпеки банківського сектору економіки України, оцінено рівень безпечності внутрішньої заборгованості банківського сектору України, виміряно стан безпечності зовнішньої заборгованості і дотримання порогових значень індикаторів боргової безпеки банківського сектору.

Третій розділ дисертації присвячений визначенню векторів зростання боргової безпечності банківського сектору, підходів до оцінки боргової стійкості банківського сектору економіки України, застосуванню науково-методичного підходу до оцінки ефективності забезпечення боргової безпеки банківського сектору.

Цікавими і важливими з наукової точки зору є запропоновані методичні підходи до оцінки боргової стійкості банківського сектору національної економіки, що дозволяють комплексно її оцінити.

Заслуговує на увагу авторський погляд на визначення соціально-економічної ефективності забезпечення боргової безпеки банківського сектору шляхом застосування моделі управління боргом банківського сектору, структури сукупного боргу банківського сектору, розміщення комерційними банками боргових цінних паперів, відносин з інвесторами на борговому ринку, функціонування міжбанківського кредитного ринку, карткового бізнесу, заставно-гарантійного механізму кредитних відносин, використання (результативності, продуктивності, економічності) внутрішніх і зовнішніх запозичень (с.192-206).

Завершується робота досить розгорнутими висновками, що корелюються з поставленими завданнями та відображають основні результати дослідження.

Важливість одержаних здобувачем результатів для науки і практики

Дисертаційна робота Соловарова А. В. є вагомим внеском у розвиток теорії і практики фінансової безпеки загалом і боргової безпеки зокрема. Наукова цінність результатів дослідження полягає в удосконаленні наукових підходів до розвитку теоретико-методологічних і методичних засад, розробки рекомендацій забезпечення і підвищення рівня боргової безпеки банківського сектору, що у сукупності вирішують важливе наукове завдання – підвищення рівня боргової безпеки банківського сектору економіки України.

Представлені в дисертації результати дослідження і висновки дозволили удосконалити підходи до розв'язання проблеми комплексного забезпечення боргової безпеки банківського сектору, що було покладено в основу розробки ряду теоретико-методологічних положень та науково-методичного забезпечення.

Застосування наведених у дисертації теоретико-методологічних і методичних напрацювань дозволяють підвищити ефективність

функціонування вітчизняного банківського сектору, рівень його боргової безпеки, захисту його від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз у цій сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції здобувача використані у діяльності Незалежної асоціації банків України і Харківського банківського союзу, що підтверджено відповідними довідками.

Представлені в дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації з підвищення рівня боргової безпеки банківського сектору економіки України використані в навчальному процесі ДВНЗ «Університет банківської справи» при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки».

Зауваження та дискусійні положення дисертації

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості теоретичних і методологічних положень дисертаційної роботи, її цілісність і логіку викладення матеріалів, слід зазначити про наявність окремих недоліків і дискусійних положень.

1. На с. 29 здобувач зазначає, що «всі боргові відносини слід розглядати через призму боргової безпеки економічних агентів. Утім, досі немає єдиного бачення щодо виокремлення боргової безпеки, як неодмінного елемента економічної чи фінансової безпеки. Одні дослідники визначають боргову безпеку складовою економічної безпеки, інші – фінансової» (здобувач дотримується саме другого підходу). На наш погляд, доцільним було б більш чітко обґрунтувати такий підхід.

2. На рис. 1.2 здобувач наводить складові боргової безпеки банківського сектору національної економіки та її взаємозв'язок з борговою безпекою держави і країни. При цьому в дисертації не розкрито, що розуміє автор під борговою безпекою країни.

3. При наданні характеристики чинникам впливу на боргову безпеку банківського сектору національної економіки здобувач відносить до системних чинників методи і важелі впливу уряду і центробанку на боргову стійкість банківського сектору (рис.1.5), але, слід зауважити, що не лише зазначеним обмежуються такі системні чинники. За такого підходу не беруться до уваги макроекономічна ситуація в країні, глобалізаційні та інтеграційні процеси, місце і роль банківського сектору у фінансовому секторі економіки, а також структура самого банківського сектору.

4. При характеристиці індикаторів для оцінки боргового навантаження, дискусійним виглядає трактування профілю позикової потужності як обсягу боргових зобов'язань, за якого розмір щорічних виплат з погашення боргу в плановому періоді не має перевищувати різницю між обсягом доходів банківського сектору і обсягом поточних витрат за той самий період (с.77).

5. Аналізуючи підсистеми системи забезпечення боргової безпеки банківського сектору економіки України у п.2.1 здобувач наголошує, що проблему становить і відсутність вимірності нецінових вимог до кредитування, що встановлюються вітчизняними комерційними банками (особливо за макроекономічної невизначеності), їх належного моніторингу, що в умовах реалізації політики кредитного раціонування унеможлиблює їх кількісний аналіз та оцінку впливу цінових і нецінових умов кредитування на учасників боргових відносин банківського сектору, а, відтак, спричиняє зниження доступності кредитів й обсягів кредитування. Зроблено висновок, що вітчизняні комерційні банки не завжди в своїй кредитній політиці віддають пріоритет установленню відсоткових ставок (с.108-109). Водночас, така думка потребує глибшої аргументації.

6. У п.2.3 здобувач детально й аргументовано зупиняється на оцінці чинників, що останніми роками обмежували підвищення рівня боргової безпеки банківського сектору економіки України. Водночас, при розгляді питання щодо стану безпечності зовнішньої заборгованості і дотримання порогових значень індикаторів боргової безпеки банківського сектору,

доцільним було б зупинитися і на чинниках, що у тому чи іншому ступені, сприяли б підвищенню рівня боргової безпеки вітчизняного банківського сектору.

7. У підрозділі 3.1 наведені слушні пропозиції здобувача щодо необхідності розробки і затвердження НБУ Рекомендацій з формування й реалізації вітчизняними комерційними банками боргової політики та оцінки боргової стійкості, які б сприяли вибору моделей боргової політики з огляду на існуюче боргове навантаження банківських установ, виміру ризиків їх сукупного боргового портфеля, внутрішнього і зовнішнього боргу, обґрунтовану оцінку вартості його обслуговування, запобігання (нівелювання/зниження) найвідчутнішим борговим ризикам за допомогою превентивних і коригувальних заходів, запровадження системи раннього попередження кризових явищ. Однак, їх сприйняття було б більш зрозумілим, якби здобувач схематично зобразив пропоновані підходи.

Однак, наведені зауваження і дискусійні положення не знижують цінність отриманих у дисертації Соловарова А. В. результатів і зроблених висновків.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дослідження здобувачем опубліковано 14 наукових праць, з яких 5 статей у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 5,63 друк. арк.

Відповідність змісту автореферату та основних положень дисертації

Дисертація та автореферат відповідають вимогам, встановленим нормативними документами. За змістом, обсягом і структурою дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до кандидатської дисертації.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, знайшли відображення в авторефераті. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Загальний висновок

Представлена дисертація Соловарова Андрія Валерійовича на тему: «Боргова безпека банківського сектору економіки України» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою роботою, в якій викладено авторський підхід до обґрунтування теоретико-методологічних засад, розроблення методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування системи забезпечення боргової безпеки банківського сектору.

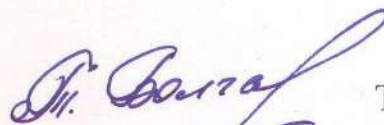
Основні положення дисертації відображені в опублікованих наукових працях здобувача та апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Робота має чітку структуру, матеріал викладено в логічній послідовності, а тема розкрита ґрунтовно. Висновки і рекомендації, сформульовані в роботі, достовірні і достатньо обґрунтовані, а практична значущість проведеного дослідження підтверджена відповідними довідками.

На підставі детального аналізу змісту представленої на відгук дисертації вважаю, що загалом здобувачем виконані вимоги, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Дисертація відповідає вимогам пп. 9, 11-14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор – Соловаров Андрій Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних фінансів,
обліку та оподаткування

Університету імені Альфреда Нобеля

Т. М. Болгар

